JÁN HORECKÝ A DYNAMIKA MORFEMATICKÝCH MODELOV NA PRÍKLADE KMEŇOTVORNEJ PRÍPONY¹

ALEXANDRA JAROŠOVÁ

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava, Slovensko

JAROŠOVÁ, Alexandra: Ján Horecký and the dynamics within the models of morphology in the example of the thematic verb vowel. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2020, Vol. 71, No 2, pp. 213 – 227.

Abstract: In the beginning of the 1950s, using the thematic vowel as a criterion for dividing verbs into conjugation classes became the topic of a major linguistic discussion, since the historical understanding of the vowel was no longer applicable for the compilation of practical handbooks. Proposals presented in the discussion aimed to discover a functionalistic replacement for the concept of the thematic vowel. Despite this radical attitude, partakers of the discussion were not able to avoid the mixing of contemporary and historical perspectives. The discussion on the nature of this segment found itself in a cul-de-sac. What is the segment's function? Does the vowel represent a part of the stem or a part of the suffix? Or is it autonomous? These dilemmas were solved in 1964 when Ján Horecký proposed new principles for morphematic division in Slovak, which upgraded the then-existing building of – not only – morphematic models to new qualitative levels.

Key words: Slovak language, morphematics, conjugation, thematic vowel, thematic submorpheme

0. ÚVODNÁ POZNÁMKA

V 40. rokoch 20. storočia sa v problematike delenia slovies na triedy objavilo neprehliadnuteľné úsilie lingvistov odpútať sa od historického prístupu, ktorý pracoval s etymologicky chápanou kmeňotvornou príponou (Orlovský – Arany, 1947; Míhál, 1947).² Kritické hlasy konštatovali, že napriek deklaratívnomu prihláseniu sa k novým princípom slovesnej systematiky ostávajú autori gramatík „v zajatí tradičných postupov“ (Ružička, 1950, s. 47) a „pridŕžajú sa [...] pri členení slovesných tvarov úplne tradičných historických pojmov“ (Pauliny, 1949, s. 11; porov. aj Peciar, 1951, s. 30 – 31; Peciar, 1953, s. 277 – 278; Oravec, 1969, s. 131 – 133).

¹ Štúdia vznikla ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA 2/0017/17 *Slovník súčasného slovenského jazyka – 6. etapa (koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum)*.

² Potrebu brať do úvahy súčasné vnímanie historicky chápaných kmeňov pociťoval už Samo Czambel: „Kofki vedia, že v slovese *zabiť* je kmeňom *zabi-* a v rovnako znejúcom slovese *robiť* je kmeňom *rob-*? To vie odborník“ (Czambel, 1919, s. 101).

1. KMEŇOTVORNÁ PRÍPONA Z POHLADU FUNKCIE – KONCEPT SPOJOVACEJ MORFÉMY

Najradikálnejšie sa so starou metodológiou v tom období rozišiel Eugen Pauliny v práci *Slovenské časovanie* (1949), kde sa programovo usiloval vyhnúť etymologickému kritériu a aplikovať funkčný prístup. V prvom rade ako východisko analýzy zvolil príznené tvary. V rámci príznených osobných prípon (relačných morfémy) je rozdiel medzi slovesami len v jedinej prípone – v 3. os. pl. (*-ú* a *-ia*). Tento rozdiel urobil E. Pauliny (nasledujúc postup Jána Mihála) základom delenia sloves na dve triedy. Ako ďalšie kritérium uplatnil kmeňotvornú príponu.³ Úsilie o interpretáciu kmeňotvornej prípony z aspektu súčasného jazyka viedlo E. Paulinyho k závere, že tento segment už nepatrí kmeňu (historicky ide o druh derivačnej prípony, sufixu; porov. Večerka a kol., 2006, s. 134 – 137), ale nepatrí ani koncovke. Z hľadiska funkcie ide podľa autora o *spojováciu morfému*, pomocou ktorej „sa pripája koncovková morféma na koreň, resp. na kmeň“ (Pauliny, 1949, s. 15). Autor pod pojem spojovacej morfémy zahrnul len časť bývalých kmeňotvorných prípon. Spojovacie morfémy sú tie segmenty, ktoré „dnešné jazykové vedomie“ nevníma ako „sufixálne“, t. j. derivačné morfémy (napr. *-ie-*, *-í-*, *-a-*, *-e-* z tvarov *vid-ie-t'* – *vid-í-m*, *bež-a-t'* – *bež-í-m*, *češ-a-t'* – *češ-e-m*). Nie sú súčasťou kmeňa. Na druhej strane bývalé kmeňotvorné prípony v produktívnych typoch ako *vola-t'* – *volá-m*, *rozumie-t'* – *rozumie-m*, *prosi-t'* – *prosi-m* podľa autora takúto spojovaciu funkciu neplnia. Tvoria súčasť kmeňa, pretože sú vnímané ako derivačné morfémy; v infinitíve to platí aj pre typ *kupova-t'* a *padnú-t'* (ibid., s. 49 – 50).⁴

E. Pauliny považoval tradičné ponímanie prízneného a infinitívneho kmeňa za historizmus, a preto túto dištinkciu zrušil. Postuloval kategóriu jediného „slovesného

³ Prípomene si, že príznený kmeň je časť slovesného tvaru, ktorá ostane po oddelení osobnej koncovky (relačnej morfémy), napr. *-m*, *-š*, alebo nulovej koncovky v prípade 3. os. sg. (*volá-*, *nesie-*, *hynie-*, *češe-*, *padne-*, *robi-*, *pracuje-*, *žije-*). Finálny segment kmeňa je označovaný ako kmeňotvorná prípona. Čo sa považuje za finálny segment, je aj vecou koncepcie, napr. je to *-á-* v kmeni *volá-* (iný názor, ako uvidíme, zastával Pauliny) alebo *-e-* v kmeni *maže-*, resp. v kmeni *padne-*, ale v poslednom prípade sa stretneme aj s koncepciou, v ktorej je v kmeni *padne-* bifonemická kmeňotvorná prípona, teda *-ne*. Závisí to aj od toho, do akej miery tvorca koncepcie prihliada, resp. neprihliada na štyri historické (rekonštruované) príznené prípony *-e/o-*, *-ye/yo-* (*-je/jo-*), *-ne/no-*, *-i-* (Večerka a kol., 2006, s. 134 – 137). U väčšiny sloves má kmeňotvorná prípona po odtrhnutí koncoviek 3. os. pl. *-ú* alebo *-ia* nulovú podobu (*nes0-*, *češ0-*, *padn0-*, *rob0-*) s výnimkou typu *volaj-* a *rozumej-*, pri ktorých je takisto v závislosti od koncepcie uvádzaná bifonemická alebo monofonemická (vokálová) kmeňotvorná prípona, teda *-aj-*, resp. *-ej-* alebo *-a-*, resp. *-e-*.

Infinitívny kmeň je časť slovesného tvaru, ktorá ostane po oddelení formovej morfémy *-t'*. V ďalšom výklade nesledujeme ani tak otázku kmeňov ako tvarotvorného základu na tvorenie jednotlivých slovesných tvarov, ale problematiku zásad ich segmentácie od 50. rokov 20. storočia doteraz.

⁴ Ide o problematické miesto koncepcie, pretože kritérium segmentácie nemá formálnu povahu, ale sa opiera o jazykové vedomie a podľa všetkého ide o vedomie poučené. Tu by sme si dovolili parafrázovať Czambelov výrok, že nikto okrem odborníkov nepochopí, prečo v prípade *prosi-m* je *-í-* súčasťou kmeňa, ale v prípade *bež-í-m* je *-í-* spojovacou morfému.

kmeňa“, čo je de facto infinitívny kmeň (infinitív bez koncovky *-t*). Segmenty *vola-*, *viez-*, *beža-* nazýva autor „tvarmi slovesného kmeňa“. Z „tvaru kmeňa“ sa odvodzujú všetky ostatné tvary, teda aj tvary indikatívu prézenta (Pauliny, 1949, s. 13). Deje sa to pomocou a) systému vokalicích a konsonantických alternácií⁵ a b) mechanizmu pripájania osobných prípon. Práve tento „mechanizmus pripájania“ je hlavným delidlom vnútri oboch tried časovania, pretože kritériálnym príznakom platiacim naprieč obidvoch tried je prítomnosť alebo absencia spojovacej morfémy a fonologická povaha tejto morfémy (vokálna, konsonantická alebo kombinácia oboch): a) osobná koncovka sa pripája na kmeň končiaci na vokál bez spojovacej morfémy (*volá-m*, *prosí-m*); b) osobná koncovka sa pripája na kmeň končiaci na vokál pomocou konsonantickej i vokalickej spojovacej morfémy (*kupu-j-e-m*, *sto-j-í-m*⁶); c) osobná koncovka sa pripína na slovesný kmeň končiaci na konsonant prostredníctvom vokalickej „spojovacej morfémy“ (*padn-e-m*, *nes-ie-m*, *bež-í-m*). E. Pauliny stanovil trinásť časovacích typov, z ktorých šesť (*volať*, *kupovať*, *česať*, *prosiť*, *stáť*, *vidieť*) malo aj status vzorového typu (vzoru), teda reprezentanta určitej skupiny podobných typov, resp. v určitých prípadoch len reprezentanta svojho typu.

Paulinyho radikálny pokus o redefiníciu základných konceptov morfológie slovesa bol veľkým stimulom ďalšieho intenzívneho uvažovania o novom modeli slovenskej konjugácie. Problematika segmentácie slovies sa stala „jednou z najčastejšie prediskutovaných otázok v slovenskej jazykovede“ (Sabol, 1977, s. 251).

Zopakujme si inovačné návrhy, ktoré E. Pauliny predložil: zrušiť dištinckiu infinitívneho a prítomného kmeňa, segmenty tradične vyčleňované ako kmeňotvorné prípony rozdeliť medzi novokonštituovanú kategóriu spojovacích morfém a derivačné morfémy, zaviesť koncept tvarotvorného odvodzovania so zapojením mechanizmu alternácií.

2. PRECIZOVANIE KONCEPTU SPOJOVACEJ MORFÉMY Z HĽADISKA FUNKČNEJ LINGVISTIKY

Jozef Ružička, ktorý na nový model zareagoval dôkladnou štúdiou, charakterizoval Paulinyho prístup ako „prvú aplikáciu výdobytkov funkčnej jazykovedy na slovnú zásobu spisovnej slovenčiny“ (Ružička, 1950a, s. 43). Akceptoval pojem *spojovacia morféma*, ktorú takisto ako Pauliny nepovažoval za súčasť kmeňa ani gramatickej morfémy. Nazdával sa však, že používanie všetkých ostatných, historizmom zaťažených termínov (*kmeň*, *koreň*, *koncovka*) je s funkčným prístupom v pro-

⁵ Vzhľadom na veľkú zložitosť alternácií a problematickosť konceptu tvaroslovného odvodzovania, teda tvorby jedného tvaru z iného tvaru, javí sa toto miesto na prvý pohľad ako slabé ohnisko budovaného systému.

⁶ Autor dodáva, že u niektorých slovies sa spojovacia morféma vyskytuje len v 3. os. pl. a má len konsonantický charakter – *volá-j-ú*, *sto-j-a*, resp. čisto konsonantický charakter má len v 3. os. pl. *kupu-j-ú* a v ostatných tvaroch má kombinovaný – *kupu-j-e-m*.

tiklade. V tejto súvislosti autor predložil sústavu funkčne motivovaných termínov (podrobnejšie Ružička, 1950b): *pomenovací základ* namiesto *kmeň*, *samostatná lexikálna morféma* namiesto *koreň*, *nesamostatná lexikálna morféma* na pokrytie skupiny „derivačných prostriedkov“ a iné.⁷ J. Ružička nesúhlasil s konceptom odvodzovania jedného tvaru z druhého, napr. prítomných tvarov z „tvaru slovesného kmeňa“ (de facto z infinitívneho kmeňa) a poukázal na nedôslednosti, ktoré použitie tohto princípu prináša. Podľa J. Ružičku treba vychádzať z gramatického tvaru ako celku a rozborom tohto celku sa dopracovať k jednotlivým častiam, morféмам. Tie treba posudzovať podľa toho, či majú alebo nemajú význam a akého typu je onen význam. Zloženie kmeňa (delenie na koreňové a derivačné morfémy) a alternácie týchto morfémy nemožno podľa autora považovať za kritériá delenia (Ružička, 1950a, s. 49). V podstate však prijal Paulinyho triedenie založené na morfeomatickom zložení prítomných tvarov⁸, v ktorom hrá hlavnú úlohu práve spojovacia morféma. Inými slovami súhlasil s delením slovies podľa povahy prvých dvoch elementov schémy *pomenovací základ* + *spojovacia morféma* + *gramatická morféma*. Postuloval v súhlase s E. Paulinym dve triedy (na základe protikladu gramatických morfémy -ú : -ia), ale stanovil len 5 vzorov (jeden sa skladal z dvoch podvzorov): *volať*, *kupovať*, *česať* + *brať*⁹, *vidieť*, *stáť*.

Vymedzenie spojovacej morfémy (funkcionalistickej náhrady pojmu kmeňotvorná prípona) sa ukázalo ako nedostatočné, resp. vágne, pretože *spojovacia funkcia* ako hlavné kritérium jej identifikácie sa určovala pomocou „dnešného jazykového vedomia“. Táto vágnosť spôsobovala protirečivé riešenia a hodnotenia. Napr. v tvare *česať* považoval J. Ružička delenie na kmeň *česa-* a na gramatickú morfému -ť za neprimerané, pretože morféma *čes-* patrí do oblasti pomenovania, a preto zvyšok, teda celý segment -ať, musí patriť do oblasti usúvzťažňovania (ibid., s. 44). V neurčitku slovesa *volať* však patrí podľa neho segment -a- kmeňu, teda členenie je *vola-t'*. V neurčitku slovesa *vidieť* nechápe autor segment -ie- ani ako súčasť kmeňa, ani ako súčasť gramatickej morfémy, ale ako spojovaciu morfému (ibid., s. 49).

Takže cieľ „odstrániť z časovania prítomného času pojem prítomnej kmeňotvornej prípony“ (Pauliny, 1949, s. 16) sa podarilo za cenu rozdistribuovania kmeňo-

⁷ J. Ružička si ako platformu tiež zvolil funkčnú lingvistiku, ktorá uprednostňuje analýzu javov v synchrónnom priereze a vyznačuje sa delením týchto prostriedkov podľa povahy ich funkcie na pomenovacie prostriedky (s lexikálnym významom) a usúvzťažňovacie prostriedky (s gramatickým významom). Z tohto hľadiska treba vnímať aj spomínané návrhy na novú pomenovacia sústavu morfeomatiky. Okrem toho mu táto platforma poslúžila na dodatočné zdôvodnenie Mihálovho a Paulinyho výberu prítomných tvarov ako základu triedenia slovies (historizujúci prístup dával prednosť triedeniu podľa infinitívnej kmeňotvornej prípony). Tento výber Ružička zdôvodnil funkčnou príznakovosťou – určité tvary plnia vo vete úlohu prísudku. Táto funkcia je pre slovesá základná.

⁸ Za kritériálne závažné prítomné tvary považoval 1. os. sg., 3. os. pl. a imperatív.

⁹ Ide o slovesá, ktorých „spojovacie morfémy“ -e- a -ie- zrejme autor pokladá za varianty, a preto ich umiestnil do jedného vzoru (*češ-e-m* + *ber-ie-m*); morfonologický mechanizmus tohto vzťahu podrobne vysvetlil J. Sabol (1980, s. 343 – 344, 346).

tvornej prípony medzi kategóriu derivačnej morfémy (tvorí časť základu) a novokonštituovanú kategóriu spojovacej morfémy. Samotná spojovacia morféma v prézente obsahuje z pohľadu synchronie disparátne objekty. Okrem vokalicových segmentov (-ie-, -e-, -i-) aj interfix -j- (teda skutočný medzihláskový spojovací prostriedok v tvaroch *vola-j-ú*) a aj prehodnotený interfigovaný segment -j- ako časť derivačnej prípony -uj- (-u:j-) alternujúcej s derivačnou morférou -ov- v type *kupovať* – *kupujem*.

3. ELIMINÁCIA KMEŇOTVORNEJ PRÍPONY AKO VÝSLEDOK PERINTEGRÁCIE – PREHODNOTENIA MORFÉMOVÝCH HRANÍC

Na Paulinyho a Ružičkovu štúdiu reagoval Štefan Peciar (1951). Peciarova kritika bola mimoriadne útočná a osobná. Hoci v tom čase patrilo odvolávanie sa na zásady marxistickej ideológie k „povinnej výbave“ odborných textov, v tomto prípade bola miera ideologizácie témy nápadne vysoká. Posudzujúc Peciarovu kritiku z vecného hľadiska, treba konštatovať, že sa mu podarilo identifikovať viaceré slabiny a nedôslednosti paulinyovsko-ružičkovskej koncepcie. Poukázal na nejasnosť vo vymedzení *spojovacej morfémy*, ktorá viedla k „ľubovoľnému morfológickému členeniu“.¹⁰ Aj on zastával názor, že tradičný pohľad na konjugáciu, ktorý sa neodpútal od pojmu historických kmeňov, je neudržateľný. Usiloval sa vyhýbať slovám *koreň* (dával ho napr. do úvodzoviek) a *prézentný kmeň*, namiesto ktorého používal slovo *základ*.

Pojem *kmeňotvorná prípona* pokladal za prekonaný.¹¹ Autor pri členení slovesného tvaru na morfémy predpokladal dvojčlennú štruktúru, teda *základ* + *osobná prípona*. Stanovisko, že prezentné tvary je vhodné tvoriť od jedného kmeňa ho priviedlo k posunu morfológickej hranice doľava smerom ku koreňu a k rozšíreniu osobnej prípony (relačnej morfémy) o predchádzajúcu samohlásku alebo dvojhlásku, teda *nes-iem*, *nes-ieš*, *nes-ú*, *češ-em* – *češ-ú*, *min-iem* – *min-ú*, *padn-em*, *padn-ú*, *kupuj-em* – *kupuj-ú*, *bij-em* – *bij-ú*. Historický pohľad na slovesá typu *volať* a *rozumieť*, ktoré podstúpili kontrakciu (spojenie derivačného sufixu a časti témy) vo všetkých osobách okrem 3. os. pl., ovplyvnil Peciarov pohľad na ich segmentáciu. Pri týchto dvoch typoch nepovažoval za vhodné pričleňovať samohláskový alebo dvoj-

¹⁰ Závery niektorých Peciarových analýz pomkli problematiku správnym smerom. Š. Peciar (1951, s. 48) považoval dnešné prezentné kmene („základy“) za zatvorené *kupuj-*, *hrej-*. Správne identifikoval sufix -uj- v prezentných tvaroch typu sloves *kupovať* – *kupujem*. Suffix v infinitívnom kmeni však vnímal tradične nerozčlenené ako -ova-. V neskoršej práci Š. Peciar (1954, s. 255) takisto správne rozčlenil slovesá typu *padnúť* – *padnem*, keď vyčítal J. Ružičkovi, že to v duchu jeho vlastnej koncepcie mohol urobiť, ale neurobil (*pad-n-ú-t' – pad-n-e-m*).

¹¹ „Po posunutí morfológického švíku prestala byť podoba slovesného kmeňa hlavným triediacim kritériom. Hlavným kritériom sa stala podoba osobných prípon (okrem 3. os. pl.)“ (Peciar, 1951, s. 52; porov. aj Peciar, 1953, s. 283 – 285).

hláskový segment (-a-, -ie-) k osobnej prípone (teda nie *vol-ám*, *rozum-iem*), lebo podľa neho sú stále súčasťou kmeňa. Dané slovesá majú osobné prípony zredukované (z hľadiska jeho koncepcie) na podobu -m, -š, -me, -te a členenie tvarov je *volá-m*, *rozumie-m*. Kmeň je otvorený, končí sa na vokál. V 3. os. pl., kde „nenastala kontrakcia, je kmeň rozšírený o spoluhlásku -j-: *rozumej-ú*, *volaj-ú*“ (ibid., s. 48). Odvolávanie sa na historický proces kontrakcie narúša jednotu segmentácie a výsledkom sú osobné prípony dvojakého typu. Š. Peciar, rozširiac relačné morfémy o predný vokalický segment, nevysvetlil, aký zmysel má fakt, že sa formálne odlišujú morfémy, ktoré vyjadrujú úplne rovnaký gramatický význam.

Š. Peciar v 3. os. sg. (*nesie-ie*, *čes-e*, *padn-e*, *rob-í*) neuznával nulovú morfému, a preto koncovým segmentom -ie, -e a -í pridelil status osobnej prípony. Či možno za osobnú príponu považovať hlásku -á v tvare *volá* v prípade osobitného „kontrakčného“ vzoru *volat'* nevedno, lebo v štúdiu ju autor neurčito označuje za „kmeňovú samohlásku -á-“ (ibid., s. 54).

V prípade vzoru *padnem* – *padnúť* môžeme súhlasiť s tým, že po denazalizácii sa „morfologický švík posunul“ v tom zmysle, že pôvodná kmeňotvorná prípona -ne- sa rozdelila (*n* + *e*) a konsonant -n- sa stal derivačnou morfému, teda ostal súčasťou *základu* (kmeňa), ale s iným statusom. Na druhej strane vyhlásenie zvyškového segmentu -e- za súčasť relačnej prípony (*padn-em*), teda úplná eliminácia daného segmentu, je pomerne problematický spôsob vyrovnania sa s kmeňotvornou príponou (ibid., s. 45). Tu treba dodať, že hoci prítomný kmeň autor neuznával, tak infinitívny áno. Takže v neurčitku sa segment -nú- nedelí (na rozdiel od prítomtu) na dve časti, ale ako celok ostáva súčasťou infinitívneho kmeňa (*padnú-*). Ešte markantnejšie je to pri slovesách typu *hlásiť*. Raz je segment -i- súčasťou koncovky *hlás-im*, raz je súčasťou infinitívneho kmeňa *hlási-t'*.

Š. Peciar na základe kritéria „podoby osobnej prípony prítomných tvarov“ vyčlenil päť slovesných tried a pätnásť vzorov. Je jasné, že skutočným kritériom delenia bol práve prvý vokalický segment takto chápanej osobnej prípony, ktorý plnil funkciu dištingtívneho príznaku. Pozitívne bolo, že tieto dištingtívne elementy mali jednotný vokalický charakter.

4. DRUHÁ VERZIA MODELU J. RUŽIČKU – NÁVRAT KU KMEŇOTVORNEJ PRÍPONE

J. Ružička (1953) reagoval na Peciarovu kritiku tak, že niektoré vecné výhrady voči svojej koncepcii uznal, napríklad delenie sloves na dve triedy na základe dištingcie osobných prípon -ú a -ia (hoci toto delenie svoje opodstatnenie má) a uznal aj nepresné vymedzenie spojovacej morfémy. Status spojovacej morfémy priznal len segmentu -j- v tvaroch *vola-j-ú*, *rozume-j-ú* (Ružička, 1953, s. 151, 158, 159). Po redukcii pojmu *spojovacia morféma* sa vrátil k pojmu *kmeňotvorná prípona* a namiesto termínov *pomenovací základ v prítomte* a *pomenovací základ v infinitíve*

akceptoval tradičné názvy *prézentný kmeň* a *infinitívny kmeň*. Predložil novú verziu modelu členenia slovies na konjugačné triedy, v ktorej zdôrazňoval, že v systéme slovesných tried môže byť hlavným kritériom jedine kmeňotvorná prípona, pretože len takéto triedenie je postavené na jednotnom základe (ibid., s. 153, 154, 186). Autor odobral kmeňotvornej prípone status autonómnej morfémy (takto vystupovala v prvej verzii) a pričlenil ju ku kmeňu ako morfému s pomenovacím, vecným významom (ibid., s. 47, 149). Na druhej strane, keď hovoril o kmeňotvorných príponách vo vzore *kup-ov-a-t' – kup-u-je-m/kup-u-j-ú*, nazval ich *tvarotvornými suffixmi*, čo nesvedčí o vecnom význame (ibid., s. 162).

Na základe **kombinácie** siedmich typov **prézentných kmeňotvorných prípon** (v podobe napr. *á/a(j)* pre typ *vol-á-m/vol-aj-ú* alebo *ie/0* pre typ *nesiem/nes-0-ú*) so šiestimi typmi **infinitívnych prípon** (v podobe napr. *nú/0* pre *pad-nú-t'/pad-0-l-i*) autor vytvoril tabuľku, v rámci ktorej bolo možné názorne vymedziť štrnásť časovacích vzorov (ibid., s. 165). Sedem odlišných **prézentných kmeňotvorných prípon** (*á/a(j)*, *ele(j)*, *ie/0*, *e/0*, *ne/n*, *je/j*, *i/0*) je základom pre vyčlenenie siedmich slovesných tried. Túto schému J. Ružička použil aj v kolektívnej *Slovenskej gramatike* (Pauliny – Štolc – Ružička, 1953, 1. vyd.).

Š. Peciar v svojej reakcii na túto novú verziu modelu upozorňoval, že J. Ružička stotožňuje derivačné morfémy („odvodzovacie prípony“) s kmeňotvornými príponami, napr. *umý-va-t'*, *vy-ka-t'*, *pad-nú-t'* (Peciar, 1954, s. 255 – 256). Upozorňoval aj na to, že segment *-j-* v tvare *rozumejú* nazýva na jednom mieste spojovacou morfému a inokedy hovorí o druhej podobe prítomníkovej kmeňotvornej prípony *-ej-* (ibid., s. 252 – 253). Š. Peciar v poslednej časti príspevku konštatoval, že **pojmem kmeňotvornej prípony nebol dosiaľ náležite definovaný a ani Ružička ho nedefinoval**. Preto by sa tento problém mal stať hlavným predmetom ďalšej diskusie (ibid., s. 255 – 256).

5. DESAŤROČNÁ ABSENCIA KONSENZU

J. Ružička (1956, s. 18) v štúdiu o sporných otázkach morfológie považoval triedenie slovies podľa tvarov za otázku, pri ktorej nenastala zhoda. Vyslovil názor, že „triedenie slovesných tvarov má malý teoretický význam, ale súčasne veľký dosah na školskú prax.“ Z tohto didaktického hľadiska sa mu ako naliehavé javia tri kroky: ustálenie počtu vzorov pravidelných slovies, ustálenie počtu nepravidelných slovies a ustálenie pojmu osobná prípona, ktoré súvisí s chápaním kmeňotvornej prípony. Pre školy je podľa autora dôležitejšie členenie na vzory ako na triedy (ibid., s. 19).

V prehľadovej štúdiu venovanej gramatickému výskumu na Slovensku po roku 1945 podal J. Ružička (1960, s. 222) krátky prehľad návrhov na nové triedenie slovies. Konštatoval, že boli predmetom diskusie, ktorá nadobudla vzrušený tón, a „výsledky tejto doteraz neskončenej diskusie sú skromné, neúmerne množstvu vynaloženého miesta a premrhaných síl“. Zdalo sa, že v tom období sa problém modelu

slovenskej konjugácie ocitol alebo na križovatke, alebo v slepej uličke. Protagonisti diskusie síce zhodne konštatovali, že delenie slovies na šesť tried podľa neurčitkovej kmeňotvornej prípony vychádza z historického stavu a už je prekonané vývinom jazyka, ale v oblasti synchrónneho morfeematického členenia slovesných tvarov sa ich názory výrazne rozchádzali. Zhodli sa aj v tom, že pojem kmeňotvorná prípona so svojím pôvodným, etymologicky podmieneným obsahom je z pozície synchrónnej segmentácie neudržateľný. Rozhodli sa však pre odlišné spôsoby „eliminácie“ alebo redefinície tohto konceptu, čo možno vnímať aj ako isté pozitívum tejto diskusie: identifikovali sa problémy a navrhovalo sa ich riešenie. Napokon aj schéma rozčlenenia slovies na triedy a vzory uplatnená v *Slovenskej gramatike* (Pauliny – Ružička – Štolc, 1953) sa zrodila v priebehu diskusie.

Ak kmeňotvorná prípona jestvuje, teda nestala sa súčasťou osobnej prípony, aká je jej formálna podoba a aký je jej zmysel, resp. v čom spočíva jej funkcia? Odpoveď na otázku o povahe synchrónne chápanej kmeňotvornej prípony si vyžadovala teoretickú prácu na tvorbe všeobecných zásad morfeematického členenia slovných tvarov. Vyžadovalo si to v podstate konštituovanie slovenskej morfeematicky¹², na pôde ktorej by uvažovanie o morfeematickom členení slovesa bolo zasadené do širšieho a komplexnejšieho rámca. Tejto výzvy sa chopil Ján Horecký (1964) v diele *Morfematická štruktúra slovenčiny*.

6. KMEŇOTVORNÁ PRÍPONA Z POHLADU NOVÝCH PRINCÍPOV SEGMENTÁCIE – KONCEPT TEMATICKEJ MORFY A SUBMORFY

Ján Horecký (1964) sa pri opise morfeematického systému obrátil k forme, pretože tá je prístupná priamemu pozorovaniu. Ružičkovo konštatovanie, že morféma nie je samostatná jednotka v systéme jazyka, ale je výsledkom rozboru gramatických tvarov, považoval J. Horecký za zásadné. Z tohto hľadiska majú kľúčový význam práve metódy delenia slovného tvaru. Pracoval so súbormi tvarov, ktoré verifikoval aparátom formálnej logiky. Súborny tvarov chápal ako množiny, ktoré možno rozložiť na dva morfeematicky relevantné typy podmnožín: 1. tvarové súborny (tvary s rovnakým zakončením) a 2. (tvarové) okruhy (tvary s rovnakou prvou časťou). Vždy jestvuje aspoň jeden prvok, ktorý je spoločný obom podmnožinám a tvorí ich prienik. Vyčlenené morfémy

¹² Nie je možné povedať, že by sa v mene moderne poňatej morfeematicky dovtedy nič neurobilo. J. Ružička stojaci na funkcionalistickej platforme Pražskej školy ešte pred diskusiou napísal štúdiu, v ktorej sa tejto problematike venoval (Ružička, 1950b). Morfému definoval ako čiastku gramatického tvaru, ktorá sa dá na forme gramatického tvaru vyčleniť ako nositeľ významového prvku (ibid., s. 105). Morféma nie je dopredu daná, je potrebné ju vymedzovať porovnávaním tvarov a príbuzných slov. Je nesamostatná, má funkciu v rámci vyššej jednotky. Dovtedajší opis druhov morfém, ako sme už spomínali, kritizoval pre zastaranú terminológiu (koreň, kmeň, prípona, koncovka). J. Ružička podľa funkcionalistických zásad zdôrazňuje, že pri analýze gramatického systému treba vychádzať od obsahu vyjadreného nejakým spôsobom na forme slova“ (ibid., 103).

slovných tvarov modeloval autor pomocou adaptovaného aparátu teórie grafov.¹³ Moment vyčleňovania morfémy z celku odráža aj Horeckého definícia morfémy: „čiasťka slovného tvaru, ktorou sa tento tvar zaraďuje do tvarového súboru a ktorá odkazuje na významové prvky a je prostriedkom ich kódovania“ (Horecký, 1964. s. 181).

Dôležité bolo vyčlenenie aj takých segmentov slovného tvaru, ktoré neodkazujú na významové prvky. Tieto čiasťky autor nazýval *morfy*.¹⁴ Niektoré typy morfémy a morf tvoria uzavreté systémy. Členy týchto systémov sa nazývajú *submorfémy*, resp. *submorfy*. Osobné submorfy slovesných tvarov a tiež pádové submorfy menných druhov tvoria tiež uzavreté systémy nazývané relačné morfémy. Medzi morfa-mi, ktoré triedil na *interfigované* (*kóre-j-sk-ý, diev-č-at'-a*), *spojovacie* (*mal-o-mesto*) a *tematické* (*rob-i-t'*), práve posledné predstavujú uzavretý systém piatich *submorf*. O *tematickej morfe* sa prvý raz v publikácii vyjadril v súvislosti s Peciarovou koncepciou eliminácie kmeňotvornej prípony pomocou rozšírenia osobnej prípony (s výnimkou slovíes typu *volať* a *rozumieť*). J. Horecký (ibid., s. 16) konštatuje, že nevýhodou takéhoto riešenia je, že sa v istom jazyku pripúšťajú dva typy osobných morfémy i dva spôsoby členenia slovesných tvarov, hoci pri iných slovných druhoch takejto dvojakosti niet, a ďalej to, že treba predpokladať existenciu dvoch a v niektorých prípadoch až troch slovesných kmeňov (*volá-/volaj-/vola-, padn-/padnú-/pad-*). J. Horecký považoval za výhodnejšie predpokladať jednotné osobné morfémy (osobné prípony) pre všetky typy slovíes a jednotné korene, predpokladajúce uznanie kmeňotvorných prípon, ktoré navrhol nazývať *tematické morfy*. Výhodou tohto riešenia je jednotné morfematické členenie všetkých slovesných typov. Pretože J. Horecký ponúkol jasnú a prehľadnú klasifikáciu morfémy (*korenná, derivačná, modifikačná; relačná, formová, kongruenčná*) a morf (*spojovacia, interfigovaná a tematická*), dokázal vybudovať na tomto základe prehľadný a neprotirečivý model *tematickej morfy*. *Tematická morfa* je prvok tvaru vyčleniteľný prototypicky medzi koreňom (*čít-*) alebo (v prípade zloženého základu) medzi derivačnou/modifikačnou morfémy (*čít-av-, vy-čít-uj-*) a relačnou (*-m, -š, -me, -te*) alebo formovou morfémy (*-t', -l-, -n-/t-*), teda *čít-a-m, čít-av-a-m, vy-čít-uj-e-m; čít-a-t', čít-a-n-ý, čít-av-a-t', čít-av-a-l, vy-čít-ov-a-t', vy-čít-ov-a-l*).¹⁵

¹³ J. Horecký v ďalších etapách práce pristupoval k analýze morfémy aj cez slovtvorbu a okrem toho sa opieral o generativistický model opisu jazykových javov (podrobnejšie Ján Bosák v práci Bosák – Buzássyová, 1985, s. 21, 44). Hodnota *Morfematickej štruktúry slovenčiny* sa prejavila v tom, že sa stala nielen základom príslušnej kapitoly v kolektívnej práci *Lexikológia* (Ondrus – Horecký – Furdík, 1980, 50 – 84), ale predstavuje výrazný inšpiračný impulz pre excelentné vedecké výstupy prešovskej slovakistiky v oblasti morfematiky (Sabol, 1977; Sabol, 1980; Sabol, 1989; Sokolová, 1991; Sokolová, 1999; Sokolová – Moško – Šimon – Benko, 1999; Sokolová – Ivanová – Ološtiak a kol., 2005; Sokolová – Ivanová – Ološtiak (eds.), 2006; Sokolová, 2012 a iné).

¹⁴ Bol si vedomý toho, že v deskriptivizme sa *morfa* chápe odlišne – ako konkrétna realizácia morfémy (Horecký, 1964. s. 10, 20).

¹⁵ V 3. os. pl. slovíes typu *volať* a *rozumieť* je tematická submorfa segment medzi koreňom (*vol-*) alebo medzi derivačnou/modifikačnou morfémy (*vol-áv-*) a interfixom *-j-* (*vol-a-j-ú, vol-áv-a-j-ú, rozum-e-j-ú*).

V sústave slovesných tvarov J. Horecký vytýčil päť hlavných tvarov, v ktorých treba zisťovať podobu tematickej morfy. V tomto zmysle **tvorí tematická morfa uzavretý systém piatich členov nazývaných tematické submorfy**. Submorfy sa vymedzujú v 1. os. sg. prézenta, 3. os. pl. prézenta, v *l*-ovom príchasti ako prvej zložke präterita, v trpnom (*-n/-t*-ovom) príchasti a v neurčitku. Napr. v type *chytat'* ide o tematickú morfu [á – a – a – a – a], ktorej submorfy boli identifikované v tvaroch *chyt-á-m*, *chyt-a-j-ú*, *chyt-a-l*, *chyt-a-n-ý*, *chyt-a-t'*.

Ide o pomerne výrazný odklon od dvojčlenných kombinácií pozostávajúcich z dvojzložkových prízentných a dvojzložkových/jednozložkových infinitívnych kmeňotvorných prípon typu *áj* + *a* pre vzor *volat'* (*volám/volajú* + *volat'* = *volal*), *ne/n* + *nú/0* pre vzor *padnúť* (*padnem/padnú* + *padnúť/padol*) a iné (Pauliny – Ružička – Štolc, 1953, s. 241 – 242).

Pretože J. Horecký „očistil“ submorfy od zvyškov zreteľa na historické procesy – od interfixu *-j-*, (*vol-a-j-ú*, *rozum-e-j-ú*), bývalého interfixu *-j-* (*kupu:j-e-m*, *bi:j-e-m*) a derivačnej morfémy *-n-*, je jeho model konštituovaný len z vokálnych foném (vokálov a diftongov), ku ktorým sa pripája aj nulová submorfa: *a*, *e*, *i*, *u*, *á*, *é*, *í*, *ú*, *ia*, *ie*, *0* (*chyt-a-j-ú*, *češ-e-m*, *rob-í-t'*, *min-u-l*, *chyt-á-m*, *rob-í-m*, *chudn-ú-t'*, *von-ia-m*, *nes-ie-m*).

J. Horecký pri vymedzovaní časovacích typov (vzorov) bral do úvahy aj fonologicky závislé varianty tematických morf. Popri hlavnom type morfy *chytat'* – *chytám* uvádza aj jej variant *chýbat'* – *chýbam* s neutralizovanou kvantitou v prvej submorfe [a – a – a – a – a]. Uvádza aj variant s diftongom nasledujúcim po mäkkom konsonante v koreni: *von-ia* s tematickou morfou v tvare [ia – a – a – a – a]. Varianty vyčlenené na základe neutralizácie uvádza autor aj pri iných typoch (*chudnúť* – *vládnúť*, *robím* – *kúpim* a iné). Systém tvorí jedenásť typov (*chytám*, *rozumiem*, *češem*, *miniem*, *triem*, *robím*, *vidím*, *držím*, *nesiem*, *padnem*, *bijem*) a šesť variantov typov (*chýbam*, *voniam*, *beriem*, *kúpim*, *vládnúť*, *môžem*). Tieto konjugačné typy nie sú rozdelené na triedy.

6.1. Obsahové/funkčné vymedzenie tematickej submorfy. Definícia tematickej morfy je u J. Horeckého, ako sme videli, urobená **pozične**. Stručne povedané je to segment medzi koreňom/derivačnou/modifikačnou a gramatickou morféмой (ibid., s. 183), resp. je to fonéma (samohláska al. dvojhláska) zreteľne vyčlenená v prednom okruhu relačnej morfémy. Autor ju vymedzuje aj negatívne: „nemožno jej pripísať nijakú sému“ (ibid, s. 44). Konštatuje, že aj keď sa tematické submorfy zreteľne vydeľujú z kmeňa, pri odvodzovaní s ním prechádzajú do iných slov a v tomto zmysle tvoria s kmeňom jeden celok. V práci *Slovenská lexikológia* (Horecký, 1971, s. 41) autor konštatovanie o **asémantickosti morfy** doplnil o informáciu, že „vyjadruje príslušnosť slovesa k istému typu“, vymedzil ju teda **z hľadiska funkcie**. V neskoršej práci (Ondrus – Horecký – Furdík, 1980) J. Horecký zmenil definíciu morfémy ako základnej jednotky morfológie v tom zmysle, že morféma

je nielen nositeľom významu, ale aj nositeľom funkcie. Z tohto hľadiska začal posudzovať aj tematické morfy/submorfy a priznal im status morfémy. Vymedzil ich voči ostatným morféмам: „nemajú derivačnú ani modifikačnú funkciu, ale „iba **zaraďujú slovesá do istých tried**“ (ibid., s. 52). J. Bosák vyjadril túto skutočnosť tak, že „množina tematických vokálov [...] je nositeľom paradigmatickej informácie, pretože signalizujú príslušnosť slovesa do istej paradigmy, takže plnia klasifikačnú funkciu“ (Bosák – Buzássyová, 1985, s. 57 – 58).

Miloslava Sokolová (1991, s. 312 – 313; 1999, s. 20; 2006, s. 192 – 195) charakterizovala tematické submorfy ako druh infixu, teda submorfy, ktorá má konštrukčnú funkciu – pripája sa k jadrovej morféme. Kategória infixov obsahuje popri *tematických submorfách* ešte jeden typ konštrukčných prostriedkov – *rozširujúce submorfy*. Rozširujúce submorfy (napr. (-ič-, -ač-, -al-, -an-, -uš-, -at-, -et-, -ast-, -ist- a pod.) ako degradované gramatické, derivačné a lexikálne morfémy plnia výlučne konštrukčnú funkciu. Tematické submorfy sú monofonematické vokálové infixy a na rozdiel od (čisto) rozširujúcich submorf majú dve funkcie. V konštrukčnej funkcii pôsobia ako submorfy, ktoré rozširujú (jadrové) gramatické morfémy, napr. *rob-i:t'*, *kup-uj-e:m*, *ku:j-e:m*. V klasifikačnej funkcii zaraďujú sloveso do konjugačných tried.¹⁶ Konštrukčná funkcia infixu realizuje podľa autorky tendenciu zakončovať koreňovú morfému konsonantom a gramatickú začínať vokálom (Sokolová, 1999, s. 20; porov. aj Horecký, 1995, s. 22; opačný názor zastáva J. Bosák v Bosák – Buzássyová, 1985, s. 69; možnosť dvojakeho riešenia sa uvádza v diele *Mluvnice češtiny*. 2., 1986, s. 255).

Teda v súhrne možno povedať, že tematická submorfa je infix, ktorý v rámci tendencie k zatvorenému kmeňu rozširuje gramatickú morfému a súčasne plní funkciu zaraďovania slovies do konjugačných tried. Vo všeobecnosti možno hovoriť o konštrukčnej a klasifikačnej funkcii.

6.2. Potenciál modelu tematickej submorfy. Horeckého model sa ukazuje ako mimoriadne vhodný na teoretické rozvíjanie a použitie v rôznych aplikáciách. Jeho inšpiračný impulz vidíme aj v systematike slovesných tried uverejnenej v *Morfológii slovenského jazyka* (1966). Jej autor J. Ružička používa namiesto označenia *kmeňotvorná prípona* pomenovanie *tematická morféma*, pričom takto nazvaný morfematický segment (s výnimkou typu *volať* a *rozumieť*) už neobsahuje konsonantické fonémy. Počet tried je vďaka zjednoteniu vzorov s *e*-ovou tematickou submorfou zredukovaný zo siedmich na päť.

Jazykovedci, ktorí sa venovali konjugácii po publikovaní *Morfematickej štruktúry slovenčiny*, pokladajú túto prácu za jednu zo základných zdrojov metodologických podnetov a východísk (napr. Sabol, 1989; Benko – Hašanová – Kostolanský, 2004; Sokolová, 2006; Sokolová, 2012; porov. aj poznámku č. 13 a 17). Horeckého paradigma umožňuje roztváranie vejára, teda roztvorenie počtu konjugačných vzo-

¹⁶ V tejto štúdii sa nebudeme dotýkať problematiky derivačnej funkcie tematických morfé (host-i-t').

rov pri výskume morfematickej štruktúry slovesa (Sokolová, 2012, s. 150). Menovanie jazykovedci nepracujú s rovnakým počtom vzorov, ale to je vždy zdôvodnené účelom opisu – aplikačným alebo teoretickým zreteľom –, ktorý poskytne rad sekundárnych kritérií vymedzenia.

Náčrt inovovaného modelu slovenskej konjugácie predstavila M. Sokolová (2012) v štúdií *Vymedzenie konjugáčnych tried, vzorov, podvzorov a ich variantov v slovenčine*. Model má **štyri konjugáčné triedy** podľa dvoch prítomných tvarov a imperatívu: **i-ová trieda** ((u)robiť, (za)kričať, (u)vidieť), **a-ová trieda** ((za)volať), **e-ová trieda** ((u)česať, (s)chudnúť, (zo)žať; j:e-ový podtyp – (na)plánovať, (po)žiť), **ie-ová trieda** ((zo)silniť, (zo)rať, (z)vinúť, (z)niť) a **päť konjugáčnych typov** podľa tematických submorf neurčitých tvarov (**i-ový typ**, **a-ový typ**, **ie-ový typ**, **u-ový typ**, **atematický typ**). Schéma svojimi názvami konjugáčnych druhov bezprostredne využíva klasifikačnú funkciu tematických submorf. Usporiadanie, resp. poradie tried je urobené podľa príznakovosti (relačná morféma 3. os. pl. -ia voči typickej väčšinovej morféme -ú) a podľa receptivity vzorov (ide o tri vzory – (na)plánovať, (za)volať, (u)robiť, podľa ktorých sa – vďaka ich pravidelnosti a nevariantnosti koreňov – číta asi 80 % slovies). Medzi kritériá členenia je zaradený aj imperatív, ktorý sa často v rámci vzoru alebo podvzoru tvorí odlišne (vytvára konjugáčne varianty). Všetky konjugáčne druhy sú vidovo odlišné (veľa vzorov je volených tak, aby mohli tvoriť prefixálnu vidovú dvojicu: (na)plánovať namiesto *pracovať*, (zo)silniť namiesto *rozumieť*, (za)volať namiesto *chýtať*). M. Sokolová v tejto práci analyzovala aj medziparadigmatický pohyb v najslabšie vymedzenom vzore (u)česať, v ktorom má značná časť slovies niektoré tvary len podľa vzoru volať (hybridná paradigma), prípadne má tvarovú dubletu zo vzoru (za)volať používanú popri pôvodnom tvare zo vzoru (u)česať (porov. aj Hašanová – Janočková, 2011). M. Sokolová sa v podobe návrhu tabuľky slovies s variantnými alebo hybridnými tvarmi zamýšľa nad sústavou nového konjugáčného typu – medziparadigmatických variantov. Teoreticky a materiálno svojo koncepciu ďalej precizuje.¹⁷

7. STRUČNÉ ZHRNUTIE A ZÁVER

Jozef Ružička a Štefan Peciar, aktéri diskusie, ktorej prvotným impulzom bolo posúdenie publikácie Eugena Paulinyho (1949) *Slovenské časovanie*, vyjadrili zámer vybudovať novú, historizmom nezaťažujúcu systematiku slovesných tried a typov (vzorov). Za prvoradú úlohu pokladali redefiníciu tradičných pojmov kmeň a kmeňová

¹⁷ Svedčí o tom výrazne inovatívny obsah autorkinej prednášky *Podnety z aktuálneho výskumu konjugácie pre morfológiu a lexikografiu*, ktorú predniesla 4. októbra 2019 v Prešovskej pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti. M. Sokolová v nej predstavila a zdôvodnila nové usporiadanie konjugáčnych druhov (vzory podvzory, varianty, subvarianty), načrtla schémy medziparadigmatického pohybu medzi vzormi mazať (pôvodne česať) a volať a napokon predstavila výsledky kritickej analýzy spôsobu prezentácie variantných typov v kodifikačných príručkách.

prípona so zreteľom na súčasný stav jazyka, čo bolo spojené s perintegráciou, prehodnotením tradičných morfémových hraníc vnútri slovesného tvaru. Pokus vymedziť jednoznačným a neprotirečivým spôsobom segment nachádzajúci sa pred gramatickou morfévou a nahradiť týmto novým konceptom tradičný pojem kmeňotvornej prípony v 50. rokoch minulého storočia nevyšiel. Vyčleňované segmenty mali disparátnu monofonematickú aj bifonematickú štruktúru, čo svedčilo o absencii kritérií vymedzujúcich hranice medzi prvkami nachádzajúcimi sa za koreňom slovesa. Toto sa stalo predmetom ostrej polemiky. Okrem toho panoval odlišný názor na to, či tento segment svojim významom patrí ku koreňu, resp. kmeňu alebo ku gramatickej morféme alebo ani k jednému z nich. Konsenzus nebol dosiahnutý a kmeňotvorná prípona svoju novú náplň nedostala. Praktickým výstupom bola schéma J. Ružičku, ktorú použil v kolektívnej učebnici *Slovenská gramatika* (Pauliny – Ružička – Štolc, 1953). Odlišovala sa od schémy, ktorú v učebniciach pre stredné školy uplatňoval Peciar (1951).

Táto patová situácia trvala do roku 1964, keď vyšla práca Jána Horeckého *Morfematická štruktúra slovenčiny*. Práca bola postavená na formálnych kritériách segmentácie. Vyčlenenie segmentov vychádzalo z ich opakovosti v tvarovom súbore a okruhu. Segmenty autor klasifikoval podľa prítomnosti alebo absencie významu a podľa povahy významu. Monofonematický vokálny segment medzi relačnou príponou a kmeňom (koreňom s pripojenými derivačnými alebo modifikačnými morfémi) bol zaradený medzi asémantické prvky, teda morfy. Tematická morfa v tomto prípade predstavuje paradigmu z piatich členov – submorf – zistených v 1. os. sg. prezenta, 3. os. pl. prezenta, v *l*-ovom prídavku, v *-n/-t*-ovom prídavku a v neurčitku. Systém obsahuje aj nulovú submorf. Paradigmy tematických morf sú zložené zo základných typov a variantov základných typov. Varianty sa od hlavných typov odlišujú jednou submorfou, v ktorej sa uplatnila kvantitatívna neutralizácia (*chytám – meriam – lákam*). Neskôršie J. Horecký chápal črtu asémantickosti tematických morf ako funkciu zaraďovania slovies do konjugáčnych typov.

Model J. Horeckého je postavený na neprotirečivých princípoch a kritériách. Táto vlastnosť umožňuje nielen jeho jednoduchú a názornú prezentáciu, ale aj jeho ďalšie teoretické a aplikačné rozvíjanie v závislosti od narastajúcej ponuky jazykového materiálu v korpusoch a tiež v závislosti od cieľa ďalšieho precizovania konjugáčnych druhov. Pre potreby lexikografie sa rozvíjajú sústavy medziparadigmatických variantov zachytávajúcich najmä pohyby medzi vzorom *česať* (resp. *mazať*) reprezentujúcim najmenej stabilný článok *e*-ovej triedy a vzorom *volať* reprezentujúcim receptívnu *a*-ovú triedu.

Bibliografia

BENKO, Vladimír – HAŠANOVÁ, Jana – KOSTOLANSKÝ, Eduard: Model morfológickej databázy slovenčiny. Počítačové spracovanie jazyka. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda 2004. 188 s.

BOSÁK, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára: Východiská morfémovej analýzy (morfematika – slovotvorba). Bratislava: Veda 1985. 132 s.

CZAMBEL, Samo: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. 3. vyd. Turčiansky Sv. Martin: Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku 1919. 330 s.

HASANOVÁ, Jana – JANOČKOVÁ, Nicol: Sloveso ako lexikografická výzva. In: Česká a slovenská výkladová lexikografia na začiatku 21. storočia. Súbor príspevkov v rámci medzinárodného projektu Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka. Eds. J. Světlá – A. Jarošová – A. Rangelova. Brno: Tribun EU 2011, s. 193 – 205.

HORECKÝ, Ján: Morfematická štruktúra slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964. 196 s.

HORECKÝ, Ján: Slovenská lexikológia I. Tvorenie slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 254 s.

HORECKÝ, Ján: Obsah, forma a funkcia morfémy. In: Jazykovedný časopis, 1995, roč. 46, č. 1, s. 17 – 22.

MIHÁL, Ján: Slovenská gramatika pre I. a II. triedu stredných škôl. I. diel. 2. vyd. Bratislava: Štátne nakladateľstvo 1947. 288 s.

Mluvnice češtiny. 2. Tvarosloví. Eds. J. Petr – M. Komárek – J. Kořenský – J. Veselková. Praha: Academia 1986. 536 s.

Morfológia slovenského jazyka. Ed. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

ONDRUS, Pavel – HORECKÝ, Ján – FURDÍK, Juraj: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 232 s.

ORAVEC, Ján: Pol storočia vo výskume slovenskej gramatiky. In: Slovenská reč, 1969, roč. 34, č. 3, s. 129 – 136.

ORLOVSKÝ, Jozef – ARANY, Ladislav: Gramatika jazyka slovenského. 2. vyd. Bratislava: Vedecké a umelecké nakladateľstvo dr. Jozefa Orlovského 1947. 252 s.

PAULINY, Eugen: Slovenské časovanie. Bratislava: Štátne nakladateľstvo 1949. 60 s.

PAULINY, Eugen – RUŽIČKA, Jozef – ŠTOLC, Jozef: Slovenská gramatika. 1. vyd. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1953. 320 s.

PECIAR, Štefan: K diskusi o triedení slovenských slovies. In: Jazykovedný sborník Slovenskej akadémie vied a umení. 5. Red. Š. Peciar. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení 1951, s. 30 – 57.

PECIAR, Štefan: Problematika morfológického členenia slovesných tvarov v slovenských jazykoch. In: Slavia, 1953, roč. 22, č. 2 – 3, s. 276 – 285.

PECIAR, Štefan: O morfológickom členení slovesných tvarov. In: Jazykovedný časopis Slovenskej akadémie vied, 1954, roč. 8, č. 4, s. 248 – 267.

RUŽIČKA, Jozef: Triedenie slovesných tvarov v spisovnej slovenčine. In: Slovo a tvar, 1950a, roč. 4, č. 2, s. 43 – 51.

RUŽIČKA, Jozef: Rozbor a triedenie gramatických tvarov. In: Jazykovedný sborník Slovenskej akadémie vied a umení. 4. Red. J. Stanislav. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1950b, s. 100 – 112.

RUŽIČKA, Jozef: Ešte raz o triedení slovenských slovies. In: Jazykovedný časopis Slovenskej akadémie vied, 1953, roč. 7, č. 1, s. 135 – 168.

RUŽIČKA, Jozef: Sporné otázky slovenskej morfológie. In: Slovenská reč, 1956, roč. 21, č. 1 – 2, s. 3 – 19.

RUŽIČKA, Jozef: Výskum gramatickej stavby po roku 1945. In: Slovenská reč, 1960, roč. 25, č. 4 – 5, s. 214 – 236.

SABOL, Ján: Z morfonológie slovenského slovesa. In: Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Ed. J. Horecký. Bratislava: Veda 1977, s. 251 – 258.

SABOL, Ján: Vymedzenie časovacieho typu v slovenčine. In: Studia Academica Slovaca. 9. Prednášky XVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Ed. J. Mistřík. Bratislava: Alfa 1980, s. 339 – 352.

SABOL, Ján: Syntetická fonologická teória. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 1989. 256 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Didaktický pohľad na morfeematickú analýzu v slovenčine. In: Slovenská reč, 1991, roč. 56, č. 5 – 6, s. 305 – 314.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Teoretické zásady morfeematického spracovania slovenčiny. In: SOKOLOVÁ a kol.: Morfeematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999, s. 9 – 56.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Morfeematika vo vyučovaní slovenského jazyka na vysokých školách. In: Morfeematický výskum slovenčiny (možnosti jeho štatistického, elektronického a didaktického spracovania). Venované pamiatke Jána Horeckého. Eds. M. Sokolová – M. Ivanová – M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2006, s. 177 – 234.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Vymedzenie konjugačných tried, vzorov, podvzorov a ich variantov v slovenčine. In: Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika). Na počesť Alexandry Jarošovej. Eds. K. Buzássyová – B. Chocholová – N. Janočková. Bratislava: Veda – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2012, s. 149 – 158.

SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustáv – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír: Morfeematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999. 530 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIK, Martin – IVANOVÁ, Martina a kol.: Slovník koreňových morfém slovenčiny. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2005. 584 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava – IVANOVÁ, Martina – OLOŠTIK, Martin (Eds.): Morfeematický výskum slovenčiny (možnosti jeho štatistického, elektronického a didaktického spracovania). Venované pamiatke Jána Horeckého. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2006. 288 s.

VEČERKA, Radoslav a kol.: K pramenům slov. Uvedení do etymologie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006. 356 s.